

Sártúró

– Sártúró! Érted? Sártúró!!! – harsogott a nagybácsi. Unokaöccse megszeppenve, lehorgasztott fejfel hallgatta.

– Sártúró...

Talán harsogott volna tovább is, de felesége rányitott és megfeddte.

– Az utcán megállnak, úgy üvöltesz. Holnap már egész Baja tudni fogja, hogy nem bírsz ki egy hónapot közös fedél alatt a húgod fiával. Nem tudsz szót érteni egy tízéves gyerekkel?

– Nem ért meg engem, pedig szép szóval kértem, ne dömöckölje a kertben folyton az agyagot. De a fiatalúr persze rám se hederít. Mondhatom neki bármiként: ne menjen a cigányok közé, csak odamegy... Mit odamegy? Kiszökik és hazahordja ide a te gyönyörű virágoskertedbe tőlük azt a nyavalyás agyagot, s hogy mindenki lássa, azzal játszik naphosszat. Nézd csak meg! Most is nyakig saras.

– Igaz, ami igaz, már Évikénk is mondta, hogy a barátnői csúfolták miattad – állapította meg az imént még férjét csitító háziasszony.

– A barátnői? Az csak hagyján! Engem az olvasókönyvben állított meg Markó nagyságos úr, hogy gúnyosan megkérdezze „...és az a sártúró szabadkai unokaöccse, hogy érzi magát városunkban?”. Aztán hazajövet a rabbi nejevel is összefutottam, ő meg azt kérdi nagy kajánul: „A cselédünk beszél, hogy a maga kis vendége a Rontó-lánnyal sétálgatott. Mondja, Samu, tudja, hogy a fiú a cigánysoron kószál?”

Egy ideig némán csóválta rosszállón a fejét, majd folytatta:

– Micsoda szégyen! Egy Wollner-unoka, hogy tehet ilyet? Mondd csak, Ede, tudod te azt, hogy a Wollnerek a Cohén nemzetségből származnak, Mózes testvérének, Áronnak a családjából?

– Tudom! – csattant fel a válasz. – Hallottam elég-szer, hogy nagypapa rangon alulinak tartotta apáék házasságát.

– Na hiszen! Mit csodálkozol? Apád egy suszter – szólalt meg ismét a férfi.

– Cipésmester!

– Azt mondom én is. De anyád többet érdemelt volna egy Teltschnél. Te meg pont úgy viselkedsz, mint egy suszterinas. Csak nem csirizzel vagy masszatos, hanem sártól, mint egy vályogvető cigány...

– Van annyi szép kislány a környékünkön – próbálta anyáskodva másra terelni a szót a ház asszonya, mert jól látta, hogy férje nagyon megbántotta a kisfiút azzal, hogy az apját becsmérelte. – Ott van

például Évike barátnője, Cser Vilmuska, miért nem annak csapod a szelet, Eduskám?

Még kacsintott is egyet mosolyogva, hogy kitesék, voltaképpen csak viccel ezzel az udvarlással. – Miért jó neked az, ha egy rút cigánylánnyal hoznak hírbe?

– Ne édelegj vele, Rebi! – szólt feleségére a család fő. – Meg kell büntetnünk a fiatalurat...

Így aztán Edét másnap otthon hagyták, nem viték magukkal a piknikre, pedig a cseléd is velük ment. Ő cipelte a válogatott finomságokkal teli kosarat utánuk. Neki csak néhány almát és pár szelet csupasz kenyeret hagytak, sőt a házból is kizárták a kertbe. Nehogy összefirkáljon megint valami könyvet – adták magyarázatul. Csakugyan felmérgezte őket, amikor felfedezték, hogy az imakönyv üres lapjaira rajzolgatott. Még munkát is adtak: végig kell kapálnia hátul az egész konyhakertet. Egyébiránt azt csinál, amit akar – mondták – csak nem mehet ki az utcára. Még a kertkaput is rálakatolták. Persze, ha akarná, gyerekjáték lenne átmászni rajta, máskor is megtette, hiába magas és sűrű és hegyes a kerítésvas. Fel az almafára, ki az oldalágra, át a vékonyára! És zsupsz, már kint is van az ember. Most azonban nem akar kimenni. Eltökélte, férfiasan elszenvedi a büntetés, amit rá róttak. Az persze nem esik jól, hogy olvasni se hagyják, de legyen. Egy Teltschnek is van öntudata.

Azért kapálás közben persze a maga kertvégi gödrét is (bár már nem sok agyag volt benne) alaposan meglocsolta a kútról. Holnapra már így se lesz jó – gondolta magában. Megfigyelte ugyanis, hogy a háromnapos bárhogy locsolt masszából, már akár-mint gyúrja, a nap nem égeti olyan szilárddá a formákat: könnyen porladnak, ha erősebben megszorítja, vagy véletlenül egymáshoz koccantja őket az ember. Csak az elsőnapiak igazán szilárdak... Bár, ahogy Rontó Rozi megmutatta, ha töreklél alaposan összetapicskolja, vályogként jóval tartósabb lesz, viszont úgy öntörvényűvé válik az anyag: nem úgy alakul, ahogy akarná.

Odatolta a létrát a pajtatetőhöz (most legalább nem kellett többször is körülnézni, nehogy meglásásák). Ha közeledtek hozzá, a lépéseket hallva, a gödörnél is eltakarta mindig, amin dolgozott, és gyorsan gombóccá, palacsintává nyomta.

Amikor „sarazott”, Szabadkán is titkolta, hiszen édesapja sem volt kevésbé rátartibb, mint az itteniek. „Amig Teltsch Mór házában lakol, amíg Teltsch

Mór kenyerét eszed, azt teszed, amit Teltsch Mór mond!” – hallotta tőle nem egyszer. Már pedig két legnagyobb fiából – belőle és Arminből – kereskedő, vagy valami gyáros legyen, „ne holmi jöttment”. Talán Áron nagyapa megértené, kár, hogy nem ismer-te. Ő sírkőfaragásból és cégtáblafestésből élt. Négy cégérét is látta, nagyon szépek. Samu bácsi jóval vallásosabb, mint apa, még az is kitelik tőle, hogy Mózes könyvét olvassa, a Tízparancsolatot a fejére: „Ne csinálj magadnak faragott képet, és semmi hasonlót azokhoz, a melyek fenn az égben, vagy a melyek alant a földön, vagy a melyek a vizekben a föld alatt vannak.” Otthon legalább nagyapára hi-vatkozhatnak, de itt Teltsch Áron egy Áron ősapa és a Cohenek ellenében mit sem érne.

Felemelte a ponyvát, ami alá műveit rejtette, hogy óvja őket az esőtől, meg a hajnali harmattól. Bánato-san állapította meg, hogy rigójának leesett a csőre, de Riska tehénnek is hibádzott a lába. Bezzeg Samu bácsi orra nem tört le.

– Egy igazi Wollner! Nem törik az orra – düny-nyögte maga elé.

Vilmuska orra is pont olyan fennen volt, ahogyan valóságban is hordta, s a tekintete is épp olyan lesaj-náló volt, mint amikor először látta a jöttére szétla-pított koldus-alakot. Pedig már a ráncokat is odatet-tem az arcára – búsongott egy pillanatra. Sérületlen Rozi arca is... És egyáltalán nem rút! Szakasztott olyan szép és kedves, mint a valóságban. Félt, hogy a széltől lobogó hajának végei, ahogy elvékonyította, letöredeznek majd, de úgy látszik a nap megtette a dolgát, jól kiszárította.

– Jóféle agyagból van gyúrva! – meglepődött, ez hogyan jutott az eszébe, mintha nem is a saját hang-ját hallotta volna.

Elégedetten szemlélte, hogy pont annak a sze-mélynek az arca került Rozié mellé, aki azt mondta rá, hogy rút. A néni arcát is nagyon eltalálta, még igazi szemüvegének kicsinyített és tökéletes mása is ott ült az orrnyergén. Hirtelen ötlettől vezérelve, szembefordította a nénit Rozival, majd odatette a Rontó lány mellé Cser kisasszony arcását is, hogy hasonlítgassa össze őket. Évike fejét és a cicamást vi-szont kította oda, ahol legjobban tűz a nap, szükség van még az erejére. Még egyszer végignézett a „gyü-lekezeten”, majd visszament kapálni.

Nem volt hét óra, amikor a háziak elmentek és már a hatot is elharangozták, amire megérkeztek. Na-gyon vidámak voltak. Évike Vilmuskával kart karba öltve érkezett, s épp azt csacsogta sorra, mi minden látványosságban és élményben gazdagodott a vá-rosi ipartestületek piknikjén. Wollner Samu szinte első dolga volt, hogy megszemlélje a kerti vetemény gyomtalanítását, majd miután teljesen üresen találta a fiú sárgödrt, elégedetten magához ölelte Edét.

– Történt valami érdekes, amíg nem voltunk itt? – kérdezte barátságos hangon még ott, a zöldbab és a borsósorok szomszédságában.

Jókedve azonban tüstént odalett, amint megtudta, hogy egy fiatalasszony és egy idősebb úr is kereste, a fiú azonban nem kérdezte meg a nevüket.

– Ennyi eszed sincs?! Hogy tudjam meg most, hogy kik voltak, mit akartak?

– Biztos visszajönnek majd...

– Mondták? Mondtad-e nekik, hogy jöjjenek?

– Nem. De gondolom, ha dolguk végezetlenül mentek, majd csak visszatérnek.

– Rosszul gondolod! Sok nagykereskedő él ám Baján. Elmehetnek bármelyikhez. Akkor teszi jól az ember, ha minden kuncsaftját számon tartja. Ha keresték, s nem találták, ő keresse meg mielőbb, mielőtt még máshoz fordulnának. Legalább azt el tu-dod mesélni, miként néztek ki?

Ede becsületére legyen mondva, többször is ne-kifutott. Az azonban, hogy a hölgynek milyen szép gödröcskéi jelentek meg az arca öblében, amikor mosolygott, s milyen lágyan omlott vállára a haja, hogy szépen ívelt szemöldöke és halvány szarkalába voltak, éppoly kevésbé elégítette ki Samu bácsit, mint az, hogy a látogató úrnak háromsoros ránc szántotta hosszában a homlokát, az orrcimpái mókásan tágul-tak, a füle pedig furcsán elállt. Az sem sokat segített, hogy előlről tarlott a koponyája és mindkét szeme alatt táskás volt a bőr.

– Na hiszen, meg vagyok áldva veled! – összegez-te lesújtó véleményét.

Ekkor azonban – később sem tudta felidézni, hogy mi váltotta ki félelmei elmúltát – a fiú kézen fogta a nagybátyját, és magával vonta a pajta felé.

– De hiszen meg tudom mutatni őket, csak fel kel-lene mászni – hozta oda készségesen a másik létrát is.

Wollner Samu ugyan azt hitte, hogy unokaöccse végleg meggárgyult, hisz úgy gondolja, a pajta te-tejéről szemmel még utolérhető, az órákkal ezelőtt náluk jártak, de azért lépett a fiúval párhuzamosan fokról fokra. Ede előbb a férfifejet emelte óvatosan a szeme elé:

– Hát ez a férfi volt, ha éppen tudni akarja.

Nem sokon múlt, hogy nagybátyja hanyatt zu-hanjon, amikor meglátta. Csak másodszorra találta ki, kit lát.

– Uramatyám! – kiáltotta elsőre, de nem ő volt. – De hisz ez a Fürst Simon! – jelentette ki, némivel hal-kabban másodjára.

A fiatalasszony agyagportréját már magától vette észre.

– Az meg ott a Molnár Helga!... Ez meg itt sza-kasztott olyan, mint Évikénk... Az a cica se rossz. Azok ott a túlsó sarkon micsodák? Ugye, megmuta-tod azokat is, te kis... Te kis... sártúró?

Edét szinte simogatta a hangsúly, amivel most ez a „sártúró” elhangzott. Nem sértésnek, inkább be-cézésnek tetszett. Mindketten lelkesen vitték oda létrájukat, és hangulatuk odafenn fokozódott. Samu bácsi egyesével szemrevételezett mindent, s bár Ris-ka farka a kezében maradt, amikor megfogta, Ede mégsem haragudott meg érte. Voltaképpen ott jött

rá, hogy első közönsége előtt megnyerte a csatát. A nemrég még oly morcos rokonnak most az egyik dicsérő jelző, a másik után hagyja el a száját. Amikor a felesége agyagszobra került sorra, elérzékenyült.

– Nem is vettem észre, hogy még mindig ilyen szép...

Rebi néni egész este boldogan tapasztalta, hogy hites ura szeretettel teli szemekkel kíséri minden mozdulatát. Régen élt át olyan meghitt pillanatokot, amellyel most körbeteremtette. Ha ezt a változást nem is, de a másik – legalább ily feltűnőt – lefekvés-kor számon kérte.

– Mi történt veled? Edus iránt nagyon megenyhültél. Megsajnálta? Már nem bánod, hogy gúnyolnak miatta?

– Megérteni csak azt lehet, amire adódik magyarázat. Ezt mondtam egyébként Edusnak is. Most, hogy már tudom, amit tudok, nem bosszant a dolog – felelte rejtélyesen. – Holnap magam hozatok neki egy nagy adag agyagot.

Aztán megszánta a kíváncsiságtól szinte szétcsatánóját. Átölelvén sorra elbeszélte mindazt, ami a pajtán és a pajta körül történt.

– Hanem azt meg kell mondanom – fejezte be történetét –, van szeme a fiúnak: Rontó Rozi csakugyan jóval szebb, mint a te pártoltad.

Telcs Ede (művésznévként így írta a Teltschet) jeles magyar szobrász- és a legkiválóbb hazai éremművészeink egyike lett. Más művei mellett a budapesti Vörösmarty-szobor, Alpár Ignác városligeti (Vajdahunyadvára) és Szent László király szobra (Hősök tere, Millenniumi Emlekmű) őrzi keze nyomát köztereinken.

Hegedűs Sándor

Telcs Ede: Hüvelyk Matyi (Budapest, Városmajor)

Rendbe szedtük

Hunyadi Mátyás hivatalos uralkodói címe szerint számos ország királya és egy főhercege volt. Az alábbiakban ezeket olvashatjátok. Igaz, csak nehezen, mivel neveiket betűkre szedtük (a kétjegyűeket is különválasztva), majd ábécérendbe soroltuk, s így nyomtattuk ki.

Mely országok uralkodói címét viselte Mátyás?

AAÁCDILM
AAÁGGMORRSYZ
ÁÁGHOORRSTVZ
AÁBGILRU
AACGÍL
AÁMR (ABINOSZ)
ABEIRSZ
ÁCEGHORSSZ
ADÉILMOOR
ÁGKNORSUZ (AACIMNU)
AAIRSTUZ

Számozó

Az idei esztendőt Mátyás király emlékévé nyilvánították. 2018-ban uralkodóvá választásának 560., valamint születésének 575. évfordulójára emlékezünk. A lenti négyzethálóban Mátyás királyról szóló öt közismert népmesénk szállóigévé lett egy-egy mondatát rejtettük el. A megfelelő betűk helyét számokkal jeleztük. Ugyanazon betű helyén mindig ugyanaz a szám található. Az alatta felsorolt meghatározásokra adott helyes válasz betűit helyettesítő számok is rendre megegyeznek a hálózatban szereplőkkel, így általuk a feladvány szövege is olvashatóvá válik.

14	15	10	13		21	23	19		4		14	4	6	21	5	10	12	-	
3	16	18	22	25	?		16	19	13	8	11	16	6		2	1	9	22	
7	17	18	15	10		3	17	22	13	4	2	15	8	15	6	!	3	5	-
10	16	3		7	17	18	15	10	,	3	5	10	16	3		12	5	10	-
3	1	22	15	10	.	3	5	2	23	2	16		4		19	13	16	2	5
7	24	6	20	22	.	14	17	10	12	17	22		9	16	19	13	16	10	,
4	3	5		4		3	4	10	4	9	15	22		21	16	19			
						10	16	21		16	8	11	5	!					

Meghatározások:

- 1.) Arany János 1855-ben ezen a címen írt verset Mátyás édesapjáról: **8, 11, 5, 7, 5, 10, 13, 15, 10, 5 / J, 4, 10, 3**
- 2.) Mátyás szülővárosa: **3, 1, 9, 1, 11, 8, 2, 15, 6**
- 3.) Mátyás híres budai könyvtárának kódexei: **12, 1, 6, 2, 5, 10, 15, 12**
- 4.) Az első magyarországi nyomtatott könyv – a Mátyás király megrendelésére kiadott Chronica Hungarorum, a Budai Krónika – valószínűleg német származású készítője: **14, 16, 8, 8 / 4, 10, 18, 6, 15, 8**
- 5.) Vlad Tepes havasalföldi fejedelem szerződést kötött Mátyással, és megtagadta a török adót. Később vereséget szenvedve Magyarországra menekült. Kegyetlenségei miatt Mátyás bebörtönözte, majd idővel visszahelyezte trónjára. Vlad személye az irodalomban és a filmekben a vámpírok vezetőjeként ezen a néven éledt fel: **18, 6, 4, 3, 17, 9, 4**
- 6.) Mátyás első királyi intézkedései között, a számára szervezett diadalmenet alkalmával az ő jogaikat is megerősítette: **11, 8, 5, 18, 20, 3**
- 7.) Mátyást horvát uralkodóként ezt a várat is megerősítette, s bekapcsolta a védelmi rendszerbe, 1469-ben szabad királyi várossá, és a török veszély, valamint Velence elleni védelemre létrehozott kapitányság központjává tette, jelentősen csökkentve így a horvátok idegen fenyegetésnek való kitettségét. (Horvátul Senj a város neve.) **11, 16, 1, 23, 22**
- 8.) Mátyás király a szlovén népköltészet egyik központi alakja, de a szépirodalomban is helyet követelt magának. Mások mellett az egyik legjelesebb szlovén irodalmár is írt egy híres regényt, amelynek központi alakja (Mihaszna Marko és Mátyás király). Ki volt ez a szerző? **5, 2, 4, 10 / 12, 4, 10, 3, 4, 6**
- 9.) Mátyás király neve latinul: **21, 4, 22, 14, 5, 4, 8 / 12, 1, 6, 2, 5, 10, 17, 8**
- 10.) A legfelsőbb szintű igazságszolgáltatást a Mátyás idején ez az állandóan üléselő testület végezte: **4 / 3, 5, 6, 15, 9, 13 / 8, 11, 16, 21, 23, 9, 13, 16, 8 / j, 16, 9, 16, 10, 9, 23, 22, 23, 10, 16, 3 / 7, 24, 6, 20, 8, 15, 19, 4**
- 11.) Mátyás hadai 1479-ben és 1482-ben itt aratták két legnagyobb győzelmüket a törökök felett: **3, 16, 10, 13, 23, 6, 21, 16, 11, 25 / 8, 11, 16, 10, 18, 6, 25**
- 12.) Mátyást e városban temették el: **8, 11, 23, 3, 16, 8, f, 3, 14, 23, 6, 2, 15, 6**

Betűhalmaz

Az alábbi betűhalmazban a magyarországi nemzetiségek nyelvén alkotó hazai és anyaországi költők neveiből rejtettünk el jó néhányat. Elölről, hátulról, alulról, felülről és minden átlós irányból figyelmesen áttekintve, az összes felsorolt vezetőknév megtalálható.

Amennyiben valamennyit megleled (és kihúzod), a fel nem használt betűket sorra véve, Katja *Kettu* finn író nő megszívlelendő jótanácsa válik olvashatóvá.
Hogyan szól ez az idézet?

<p>K E R M S H Z N V B F L I S A R L O K S A B E L K R E G N I T T A H O H C O K I O E L R T I S L É R U F K T A U N H I E É L O A E U D F D E N A S E T A N N Y K F C A S O V E N E L I N A G Y N V S A G A R N E Z Z S A D E K I C É B R O K K L O A Z S C R N J A N S K I G R A M I W U T I V A D I T E R Z I A N M I P A M E R E M R A L I N R F K G A Ő R K K Z E S I A A Z G E O S P O P A U M B E F R G C H Y R I U S C I V O N H U D E Ö E H M M H O C H O L I D A R Ó C Z I O A L T K A J E F I M I J A I K S R A T U S R E R N A L B A N D J A N O E I T I K S V O N A H O R T D B L A G A</p>	<p>ARGHEZI (Tudor – román) BERÉNYI (Mária – román) BLAGA (Lucian – román) BOTEV (Hriszto – bolgár) BOTTO (Jan – szlovák) CARI (Olimpio – roma) CHOLI DARÓCZI (József – roma) CRNJANSKI (Miloš – szerb) DEKIĆ (Marko – horvát) DRACH (Ivan – ukrán) DUHNOVICS (Alekszander - ruszin) ELITISZ (Odisszeasz – görög) EMINESCU (Mihai – román) FARKAS (Ádám – szlovén) FLISAR (Janoš – szlovén) FOTEV (Hriszto – bolgár) FUHL (Imre/Imrich – szlovák) GOGA (Octavian – román) HATTINGER KLEBASKO (Gábor – ruszin) HEINE (Heinrich – német) HOLZ (Arno – német) ISAC (Emil – román) JEFIMIJA (szerb) KOCH (Valéria – német) KORB (Angela – német) KORMOS (Alexander – szlovák) LENAU (Nikolaus – osztrák)</p>	
<p>NAGY (Gusztáv – roma) NALBANDJAN (Mikajel – örmény) NOWAK (Tadeusz – lengyel) ORKAN (Władysław – lengyel) PAPUSA (Bronisława Wajs – roma) POPA (Vasko – szerb)</p>	<p>RALIN (Radoj – bolgár) SEVCSENKO (Tarasz – ukrán) SIMARA (Gyula – horvát) SMREK (Jan – szlovák) SUTARSKI (Konrad – lengyel) SZEFERISZ (Jorgosz – görög)</p>	<p>TERZIAN (Tovmas – örmény) TISLÉR (Jolán – horvát) TROHANOVSKI (Petro – ruszin) TUWIM (Julian – lengyel) UHLAND (Ludwig – német) UKRAJINKA (Leszja – ukrán)</p>

A megfejtések a 9403. oldalon találhatóak

Játéksarok: Dominó

A legtöbb családban ott porosodik belőle egy készlet, de a dominózás mára kiment a divatból. Valaha pedig az egyik legfontosabb – és a kártyánál jóval szalonképesebb – úri szórakozás volt: kávéház, kaszinó, klubterem elképzелhetetlen volt a kezdetben méregdrága anyagokból: elefántcsontból, ébenfából, márványból vagy gránitból tükörfényesre csiszolt egy oldalán pettyezetett lapocskák nélkül. Az említett helyeken napestig forgatták a különféle nyelveken csontnak, csempének, cserépnek, zsetonnak, kockának (!), lapoknak és jegyeknek nevezett, 2:1 oldalarányú téglalap alakú dominóköveket.

Hasonló bárakármű elsőként Kínában hódított. Ugyanígyen alakzaton rengeteg ábrával (számokkal, ládikákkal, bambuszokkal, szelekkel, virágokkal), tehát sokkal több lappal játszották, s máig madzsongnak nevezik. Ott térítő misszionáriusok hozták be Európába.

A ma ismert dominójátékról Kun Erzsébet (Hasznos haszontalanságok) tudni véli, hogy egy rablólovagból lett bencés rendi szerzetes, bizonyos Alois Sigebert találta fel. Megöregedvén az itáliai Monte Cassino kolostorában élte napjait. Újfajta játékával rendtársait is felvidította. Állítólag a győztes által bemondandó szó (a játék neve) is eredetileg vallási figyelmeztetésként hangzott el, az önfeladt szórakozás perceit ellensúlyozandó. A „dominó” szó jelentése ugyanis „Úr”. (Requiescat in Domino! – Nyugodjék az Úrban! – emlegették a latin szertartású temetéseken, de ismerős lehet az évszámok előtti anno Domini szófűzésből is.) A dominózás a XVIII. században csakugyan olaszhonból terjedt szét előbb földrészünkön, majd átgázolt az óceánok túlfelére is.

Köveivel sokféle játék játszható. Lehet vele például huszonegyezni méghozzá megkettőzve, sőt megháromszorozva az esélyeket, hiszen húzás után a két pontalakzatot elválasztó vonal felső és alsó mezője is illeszthető a már letett téglához, így két sorban is kijöhet a győzelmet jelentő huszonegy, de akár az összes pont is kiadhatja azt.

Ugyancsak kártyajátékra emlékeztet az ütőjáték. A hátukkal felfele lerakott köveket alaposan összekeverik, majd a két játékos tíz-tíz követ húz, majd mindketten felfordítanak egy-egy követ a maradékok közül (a tartalékból). Amelyikükén több a pöttyök száma, az kezd. Kirakja az első követ. Amennyiben ellenfele nagyobb összpontszámút tesz mellé, üti. Amennyiben kisebbet, akkor a kezdeményezőé az ütés. Mindig az teheti ki a következő követ, aki utoljára ütött. A tizedik kő kijátszásakor összeszámolják az ütéseket. Az nyeri a kört, aki több ütést vitt végbe. Egyenlő ütésszám esetén a tartalékból fordítanak fel egy-egy újabb követ. Akié a nagyobb értékű, azé a kör. Hét körből áll egy játszma és három játszmaából a mérkőzés.

Lehet a lapocskákból eltérő formájú tornyot emelni. Akár versenyszerűen is. Az győz, aki több kő beépítéséig jut az emeletek összeomlásáig. Lehetséges egyetlen rövidebb élére állított dominóra felhalmozni az egész készletet. (No, jó! Eláruljuk a titkát. Kezdetben három körre épülnek vízszintesen elhelyezett lapsorok, majd miután már szépen kötik egymást, a két segédoszlop óvatosan eltávolítható.)

Komoly szellemi kihívást is jelenthet. Bűvös négyzetek alakíthatók ki a csempékből oly módon, hogy a rajtuk lévő pontok összege minden sorban, oszlopban (esetleg még az átlókban is) azonos legyen.

Azután ott van a dominódöntögetés. Olyan távolságban kell állítani egymástól a dominóelemeket, hogy egyetlen megbillentve az összes többi sorra döntse. Az nyer, aki többször tud végigdől sort előállítani, vagy távolabbi kőnél szakad meg a döntéshulláma. Ezt a játékformát lehet egyedül is (magunkkal versenyezve) és párban is játszani..., sőt többen is. Németországban például egy tizenkét fős csapat egy héten át 277 272 lapocskát állított fel, amiből csaknem ötezer nem dől el, de a felborultak mennyiségével 2013-ban így is elképesztő világcsúcsot állítottak fel.

A forgalomban lévő dominókészletekben persze messze nincsen ennyi borogatni való. Amelyekben a legnagyobb pontértéket a „dupla hatos” jelenti, mindössze 28, amelyekben a „dupla nyolcas” 45, a „dupla kilences” pedig 55 kőből áll. Segítségükkel az eddig ismertett játékon túl akár még dominózni is lehet. Ezen persze ki-ki más játékot ért. Talán nincs is több társasjáték, ami ily sok szabállyal játszható. A mintegy száz játékformából mindössze néhány ismertetésére vállalkozunk. Mindegyik úgy kezdődik, hogy az arcaikkal lefordított köveket összekeverik és a játékosok meghatározott számút húznak belőle, vagy egy kijelölt osztó tolja eléjük, véletlenszerűen válogatva.

A klasszikus olasz minta szerint úgy zajlik a játszma, hogy hét-hét lefordított követ húz minden játékos az óramutató járásával megegyező sorrendben. Ezeket maguk felé fordítva helyezik el. A legnagyobb értékű, mindkét végén azonos pontot mutató „kettős követ” húzott játékos ezzel a kővel indítja a játékot. A játékosoknak ettől kezdve mindig olyan köveket kell letenniük a kialakuló sor egyik vagy másik végére, amelynek egyik fele megegyezik a lerakottéval. Amennyiben nem tud rakni és van még ki nem osztott

tartalék, húznia kell belőle egyet. Amikor már nincs tartalék, a lehetőség a következő játékosra száll. Az győz, akinek először fogy el az összes köve, s jelenti be a Dominó szót. Ha senki nem tud követ tenni és már nincs tartalék (befulladt a helyzet), az nyeri a játszmat, akinek összeadva a megmaradt köveken szereplő pontok számát, a legkisebb összeg jön ki. Dominó esetén az ellenfelek kezében maradt kövek pontértékét írhatja a maga javára, befulladásakor azonban csak a többiekénél maradt köveknek a sajátjai pontértékével csökkentett összegét. A mérkőzést végül az nyeri, aki először éri el, vagy lépi át a megegyezés szerinti ponthatárt (50 vagy 100 pontot).

A korzikai változatot ugyanígy játsszák, azzal a különbséggel, hogy befulladás esetén a játékosok sorban felvesznek a lerakott dominósor valamelyik végéről egy-egy követ mindaddig, míg azt a sor másik végére áthelyezve, új helyzetet teremtve nem válik folytathatóvá a játék. Itt nemcsak a pontozásos forma ismert, hanem előre megállapított játszmaszámig (általában hétig vagy tízig) tart a mérkőzés. Ekkor az győz, aki a legtöbb játszmat nyeri.

A lemergi (lvivi) változat szerint, ha a soron következő játékosnak nincs megfelelő dominója a folytatáshoz, már akkor is leemelhet a kitett dominósor tégláiból, ha a talonban is lenne még felvehető kő, vagy nem állt elő befulladásos helyzet. A felemelés után azonnal leteheti a sor másik végére a dominót, de ha úgy látja, hogy számára előnyös, ha bizonyos téglákat begyűjt, vagy nem a még fel nem szedettte közül választ, akkor ezt akár többször is megteheti, amikor rákerül a sor. A játék folytatásához letett téglának nem feltétlenül az utoljára felemeltnek kell lennie.

A matador nevű dominójáték Oroszországból terjedt el. Csak olyan készlettel játszható, amelyikben legnagyobb érték a dupla hatos. (Más készletből ki kell szedni az efölötti köveket.) Ha ketten kezdenek bele 7-7, ha hárman-négyen, akkor 5-5 követ húzhatnak, s közülük is a legnagyobb kettős követ megszerző indíthatja a játékot. Az eddigiekénél nagyobb taktikai lehetőségeket ad, hiszen akkor is lehet húzni, ha egyébként lenne letehető kő. A tartalékból azonban csak addig lehet húzni, amíg kettő marad csak az asztalon. Ennél a változatnál nem azonos képet mutató dominófeleket kell illeszteni. Csak akkor lehet letenni a követ, ha az illesztéssel hét pontosra egészíthető ki a csatlakozás. Azokat a köveket nevezik matadornak, amelyek két felének pontértéke önmagában is hét. Ezeknek azért van külön jelentősége, mert ha az egyik illesztésnél semmis (azaz pontot nem tartalmazó) kőfél kerül a dominósor végére az mindaddig lezárja azt, amíg egy matadossal fel nem oldják. A pontszámítás teljesen megegyezik a klasszikus változatával.

A keresztdominónál az olasz változathoz hasonlóan osztják ki a köveket. A legnagyobb kettős kő kerül középre, amelyhez előbb mind a négy oldalához egy-egy követ kell illeszteni (míg ez meg nem történik, nem szabad máshová rakni), majd mind a négy ágán lehet, tetszés vagy alkalom szerint szabadon folytatni a sort. Egyes források szerint ezt a játékformát különösen Skandináviában szeretik.

A Bergen viszont Hollandiából ered. Ha ketten játsszák akkor 6-6, három-négy játékos esetén 5-5 követ húznak. A legkisebb kihúzott kettős kővel lehet megszerezni a kezdés jogát. Ha nem tudnak tenni, a tartalékból lehet felvenni addig, amíg csak kettő kő marad. E játék során menet közben is lehet pontokat szerezni. Ha valaki például úgy tud tenni, hogy azzal a dominósor mindkét végén egyforma kőfél-állást teremt, két pontot jegyezhet fel magának. Ha az így kialakított helyzetet egy kettős kő hozzáillesztésével fenn tudja tartani, három pont jár neki. A Dominó bejelentéséért egy pont a jutalom. Befulladás esetén egy ponttal gazdagodik mindenki, akinek nem maradt kettős köve, a győztesnek járó egy pontot pedig az kapja, akinek kövei a legkisebb összértékűek. A mérkőzést végül az nyeri, akinek a játszmák során először jön össze tizenöt pontja.

A Bergen dán változata csak abban tér el a hollandtól, hogy ha az azonos sorvég-állást kettős kővel éri el, akkor is három pontot ad (nemcsak ha a segítségével megismétlik az állást), de a játszma győztesének is eggyel többet, két pontot ír jóvá.

Amerika nem lenne Amerika, ha nem alakult volna ki (lásd amerikai foci) az Európában megszokott néven egy merőben más, amerikai dominó játék. Az Egyesült Államokban legkedveltebb változatban öt-öt dominót húznak a játékosok. Ha nem tudnak tenni, kötelesek húzni a tartalékból mindaddig, amíg a felszedhető kövek száma kettőre csökken. E két kő már nem szedhető fel. A legnagyobb értékű kettős kővel lehet kezdeni. A játékosok pontot szereznek minden olyan esetben, amikor úgy tudnak letenni, hogy a két kő illeszkedésénél levő pontok összege ötre, tízre, tizenötre vagy húszra rúg. Ha ilyen jön létre és az illető, aki előállította a helyzetet nem veszi észre, az zsebelheti be a neki járó pontot, aki, amikor legközelebb rákerül a lerakás joga, elsőként bekiáltja: Balek! Ha az adott kővel a dominósor másik végén előállítható egy pontszerző lehetőség, de azt, aki letette, figyelmen kívül hagyta, a soron következő játékos felveheti és a másik oldalra helyezheti, ugyancsak hangosan kijelentve az illetőről, hogy balek. Az így szerzett pontok mellé a játszmagyőztes, ha kitette az összes követ és dominót jelentett be, megkapja a többiekénél maradt köveken szereplő pontokat. A vesztesek megtarthatják a játszma közben szerzett pontokat. Befulladás játszmanál, mindenki csak a játszmaközi pontjait kapja meg. A mérkőzést az nyeri, aki először éri el az ötven pontot. Persze ennél magasabb végösszegekben is meg lehet állapodni.

Lengyelországban magyar dominónak nevezik azt a játékformát, amelyben az kezd, aki a nyolc-nyolc felvett kőve közé a legnagyobb pontértékűt húzta. Ennek kirakásával indítja a játékot és mindaddig folytathatja, ameddig illeszthető kőveket képes tenni. Ekkor száll a játéklehetőség ellenfelére, aki megint csak folyvást kijátszhatja valamennyi játékba hozható követ. Ha nem tud tenni, kénytelen felvenni egyet a talonból, vagy a dominósorból. A játszmat az nyeri, aki vagy megszabadul minden követől, vagy a legkevesebb pöttyel szorul a mindenki számára folytathatatlan helyzetbe. A befejezett forduló után mindenki rögzíti a „rászáradt” kővek értékét. A játék elején a körök száma úgy van beállítva, hogy mindenki legalább egyszer elindíthassa a játékot. A legkevesebb pontot gyűjtő játékos nyer.

Közép-Európában az úgynevezett vakdominó is közkedvelt. Ezt úgy játsszák, hogy valamennyi követ egyenlően (az esetleges maradékot utólag félretéve) szétosztják a játékosok között. Egymás után egyesével úgy húzzák fel az egyes lapkákat, hogy mindvégig csak a hátoldalukat lássák. Ez a játék mindig páros számú játszmaiból áll, hogy valamennyi játékost egyszer (vagy kétszer) megillessen a kezdés joga. A maga – továbbra is ismeretlen értékű – kőveit mindenki tetszés szerinti sorrendben helyezi arccal lefelé egymás alá. Kezdés után a sorra kerülő játékos válogatás nélkül felfordítja az első követ, s amennyiben letehető a játékba hozott dominók sora valamelyik végére, ki is játssza azt. Ha erre nincs mód, saját kővei utolsó helyére rakja, immár felfedett állapotban. Amikor valakinek az utolsó hasra borított kőve is elfogy, a felfedett kővekkel folytathatja tovább a küzdelmet, de továbbra is csak a sorrendjük szerint lehet azokat játékba hozni. A letett kővek közül egyet, kettőt vagy hármat akkor lehet felvenni, ha a kezdeményező azonnal a dominósor másik végére képes áthelyezni akként, hogy azzal (azokkal) a soron következő saját követ is kitehesse. Az nyeri a játszmat, aki az összes dominójától megszabadul, illetve, ha befullad a játszma, akkor az, akinél a legkisebb pontértékű dominók maradtak. (Ha pontszámolással és nem játszmagyőzelemre dominóznak: győztes pontszámaival csökkentett értéket írnak a vesztesek rovására.)

A vakdominó osztrák és cseh változata csakis abban különbözik ettől, hogy előbbiben az arcon fekvő kővek bármikor elfogytakor azokat ismét hátukat mutató állapotba kell hoznia a játékosnak, majd alapos keverés után új sorrendbe állítva, újfent vakon folytatni a próbálkozást. Az utóbbi játékformában viszont harmadszorra már nem kell újra vakon játszani, akkortól szabad sorrendben, a dominópöttyök biztos tudatában, hagyományosan zajlik tovább a játszma.

A francia dominó teljességgel elszakad az eddigiektől. Merőben más, hiszen háromdimenziós. A játékot csak ketten játszhatják. Nyolc-nyolc követ húznak, s úgy helyezik el, hogy az ellenfél csak azok hátát láthassa. Az öt (vagy hét) játszmaiból az elsőt a fiatalabb játékos indítja el, bármely neki tetsző kővel. Az eddigekkel ellentétben a dominókat nem egymás oldalában, hanem rövidebb oldalukkal, egy sorban érintkeztetik. Az első négy kő letétele után egy második sor is elkezdhető úgy, hogy annak első kővének ugyanannyi pöttyöt tartalmazó féloldala kerül ilyenkor egy réteggel elcsúsztatva egymásra. A játék során a két alapvégen és az emeleten is folytatható a játék. Ha egy játékos így se tud tenni és már elfogyott a talon, akkor húz egy követ az építmény szabad alapzati vagy emeleti sorvégeiről. Vagy tesz, vagy vár, ameddig újra rá kerül a sor. A játszmat az nyeri, aki először kijátssza az összes dominóját. Befulladt játék-nál a kisebb értékű kő, vagy kővek birtokosa tekintendő győztesnek. Bretagne-ban és Normandiában azt is megengedik, hogy amennyiben mindkét kőfél azonos a felső sorban összeillesztett két kő féloldalával, a játékos a harmadik emeletet is megkezdje.

Számos változat ismert a bemutatottakon kívül is, a dominó ugyanis nem az az unalmas, szürke játék, aminek oly sokan gondolják. Érdeemes leporolni és kinyitni a dobozaikat.

-háes-

Megfejtések:

Rendbe szedtük: Dalmácia, Magyarország, Horvátország, Bulgária, Galícia, Ráma (Bosznia), Szerbia, Csehország, Lodomeria, Kunország (Cumania) [királya], Ausztria [főhercege].

Számozó: Hány még a harminckettő? – Egyszer volt Budán kutyavásár! – Kinek Budán, kinek Cinkotán. – Kivéve a gyevi bírót. – Huncut legyen, aki a kanalát meg nem eszi!

Betűhalmaz: Ne feledd, a nyelv az, ami megőrzi az ember gyökereit!